

УДК 658.2(045)

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ТА АНАЛІЗ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ В БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ ПІДПРИЄМСТВА

Стратійчук В.М., Богацька Н.М.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглянуто поняття основних засобів, розкрито зміст та сучасні методичні підходи до оцінювання ефективності їх використання. Показано основні шляхи вдосконалення ефективного використання основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, ефективність, екстенсивність, інтенсивність, фондвіддача.

Постановка проблеми. В умовах світової фінансово-економічної кризи, скорочення попиту на світових ринках, постійної нестачі фінансових ресурсів, а також враховуючи високий рівень морального і фізичного зносу обладнання підприємств України, постає проблема найбільш раціонального та ефективного використання їх основних засобів. Тому актуальною проблемою є визначення ефективності використання основних засобів підприємств з урахуванням оцінки їх технічного стану, виявлення резервів їх підвищення, а також формування найбільш важливих чинників, які впливають на зміну рівня використання основних засобів суб'єктами господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання основних засобів та аналізу ефективності їх використання розглядали такі вітчизняні вчені як Крічка Н.М., Череп А.В., Рибченко М.Ф., Комар Е.Е., Мазуркевич І.О., Петрова І.В. та інші. Проблемам обліку і аналізу основних засобів також присвячені роботи таких провідних учених-економістів як Л.А. Богдановська, Г.Г. Віногоров, Е.Е. Ермоловіч, Г.В. Савицька, К.Ф. Снитко, В.В. Сушкевич, Н.А. Русак.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток виробництва є нероздільним із проблемою ефективного використання основних виробничих засобів. Але сьогодні проблема ефективності використання основних засобів недостатньо досліджена та обґрунтована економістами, тому потребує подальшого вирішення та дослідження.

Метою роботи є розкриття теоретичних основ визначення поняття «основні засоби», висвітлення основних проблем та напрямів їх ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. Процес функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта як на мікро-, так і на макроекономічному рівні не можна уявити без використання основних засобів. Навіть, починаючи з першого етапу життєвого циклу, створення підприємства, головним управлінським завданням постає питання відносно того, де саме буде розміщено фірму (земельна ділянка), яку необхідно звести будівлю, яке устаткування придбати тощо.

Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує для використання їх у процесі виробництва, постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних функцій. Термін корисного використання (експлуатації) основних засобів перевищує один рік (операційний цикл, якщо останній є тривалішим за один рік) [3, с.55]. В економічній літературі поняття основних засобів трактується по-різному.

Н.С. Стражева вважає, що основні засоби – це знаряддя праці, які використовуються тривалий час, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і переносять свою вартість на готову продукцію, товари, послуги, у міру зносу.

З точки зору Н.І. Ладутько основні засоби підприємства являють собою сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері ма-

теріального виробництва, так і у невиробничій сфері.

Фізіократи (Кене Ф., Тюрго А.) взагалі вважали, що єдиною формою продуктивного капіталу є капітал, задіяний лише в сільському господарстві. Величезний внесок у трактування сутності основних засобів вніс фундатор економічної науки А. Сміт, який відносив до продуктивного капіталу також і той, що був задіяний у сфері нематеріального виробництва. Але найголовнішим було те, що він вперше поділив капітал на основний і оборотний [1]. До основного капіталу він відносив машини і різні знаряддя праці, промислові і торгівельні будівлі, склади, будівлі на фермах, «поліпшення землі» (розчищення, осушення, внесення добрив), «людський капітал» – капіталізована цінність «придбаних і корисних здібностей усіх жителів, або членів суспільства». Так, для Д. Рікардо домінуючою ознакою основного капіталу є його довговічність, міцність, повільна зношувальність. Крім того, дану категорію він розглядає як частину багатства країни, яка використовується у виробництві, і приводить у рух працю. Цікавим є трактування капіталу Марксом. Він розглядає цю категорію як засіб експлуатації робітника. Що ж стосується основного капіталу, то його він відносить до постійного, який в свою чергу, розглядає як вартість засобів виробництва [3, с. 59].

На перший погляд може здатися, що основні засоби використовуються насамперед на підприємствах, які займаються виробництвом товарів, а для тих, що надають послуги, засоби праці не є настільки важливими. Але це не так, адже основні засоби – це не лише верстати та споруди. До них відносять і всю електронно-обчислювальну техніку, без якої зараз не можна уявити роботу будь-якого підприємства, і невиробничі основні засоби, які дуже часто не відносять до основних засобів. При виготовленні продукції обов'язковою умовою є залучення необхідних основних засобів та ефективне їх використання з метою забезпечення максимальної віддачі, тобто обсягу виготовлених товарів чи наданих послуг на одиницю вартості основних засобів. Отже, головна проблема в процесі експлуатації основних засобів полягає в

розробці такої системи управління ними, яка б дозволила підвищити ефективність використання основних засобів у виробництві. Це завдання є досить складним, але його вирішення створить умови для динамічного розвитку підприємства і народного господарства в цілому.

Виробничо-господарська діяльність та фінансовий стан підприємства багато в чому залежать від забезпеченості основними засобами та від їх використання.

Під ефективністю основних засобів розуміють результат, здобутий у вигляді отриманого ефекту, що співвідноситься з витраченими ресурсами. Вона є складовою частиною результату використання всіх виробничих ресурсів підприємства.

Сучасні підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів досить різноманітні, але всі вони ґрунтуються на системі натуральних та вартісних показників.

До натуральних показників належать екстенсивне та інтенсивне використання основного устаткування, віддача в натуральному чи умовно-натуральному вираженні, використання виробничої потужності та ступінь її освоєння. Вартісні показники: фондвіддача основних засобів розрахована за вартісними показниками, фондомісткість, співвідносні оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу основних засобів, фондоозброєності та продуктивності праці. Різні автори віддають перевагу різним показникам [7, с. 214].

Мних Є. В. вважає, що показник віддачі основних засобів, розрахований за вартісним значенням (відношення вартості виробленої продукції до середньорічної вартості основних засобів), дає необ'єктивну характеристику ефективності їх використання і є недоцільним для порівняльного аналізу. Причиною є ринковий механізм ціноутворення для продукції і для основних засобів, між якими чіткої еластичності не досягнуто. При формуванні технологічної виробничої системи основних засобів вони не є визначальними, а лише оцінними. Тому він вважає, що аналіз потрібно проводити за двома напрямками: 1) аналіз впливу на рівень віддачі продуктивності устаткування, коефіцієнта змінності вартості одиниці устаткування, питомої ваги ма-

шин та обладнання в загальній вартості основних засобів; 2) оцінка ефективності експлуатації устаткування.

Покропивний С. Ф. вважає, що система показників, яка може повністю характеризувати ефективність основних засобів, охоплює два блоки: 1) показники відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці; 2) показники рівня використання основних засобів у цілому і окремих його видів. Показникам відтворення при аналізі основних засобів автор надає велике значення, оскільки відтворювальні процеси безпосередньо впливають на ступінь ефективності їх використання. Він наголошує на тому, що чинна система показників відтворення основних засобів потребує вдосконалення.

Савицька Г. В. пропонує для повного аналізу основних засобів використати трирівневу модель факторного аналізу фондівдачі, яка дозволяє проаналізувати вплив на фондівдачу як вартісних, так і натуральних показників.

Таким чином, для вдосконалення аналізу ефективності використання основних засобів використовують факторні моделі фондівдачі, які дозволяють визначити не тільки вплив факторів на фондівдачу, але й виявити резерви підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Усю сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо кращого використання основних засобів підприємства можна умовно поділити на дві групи: 1) збільшення екстенсивного завантаження; 2) підвищення інтенсивного навантаження.

Екстенсивне завантаження машин і обладнання обмежується тільки календарним фондом часу і не потребує капітальних витрат. Збільшення часу роботи устаткування досягається за рахунок: підвищення коефіцієнта змінності, постійної підтримки пропорційності між виробничими потужностями окремих груп устаткування на кожній виробничій ділянці, між цехами підприємства, поліпшення догляду за основними засобами, дотримання технології виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці, що сприяє недопущенню простоїв, проведення організаційних заходів, що підвищують питому вагу основних ви-

робничих операцій у витратах робочого часу.

Підвищення рівня інтенсивного використання виробничого обладнання потребує значних інвестицій для придбання високопродуктивного обладнання. Проте основні засоби швидко повертають втрачену вартість за рахунок додаткового економічного ефекту.

В умовах сучасного конкурентного ринку оновлення основних засобів – одне з головних завдань виробничого господарської діяльності підприємства. Тому інвестиційна політика підприємства повинна бути спрямована на залучення як внутрішніх (частина валового прибутку і амортизації), так ізовнішніх інвестицій. Для вдосконалення методики обчислення показників оновлення та вибуття основних засобів методологічно більш правильно абсолютну суму введених основних засобів та обсягу їх вибуття відносити до середньорічної вартості основних засобів.

У систему показників ефективності відтворення основних засобів доцільно включити коефіцієнт інтенсивного оновлення (співвідношення обсягів вибуття і введення в дію за певний період), коефіцієнт оптимальності вибуття основних засобів (відношення фактичного коефіцієнта вибуття до нормативного).

Висновки та пропозиції. Підвищення ефективності використання основних засобів у даний час має величезне значення. Підприємства, що використовують основні засоби, що дістались їм у спадщину, повинні не тільки прагнути їх модернізувати, але і максимально ефективно використовувати, особливо в існуючих умовах дефіциту фінансів і виробничих інвестицій. Таким чином, однією з головних ознак ефективного використання основних засобів є зростання обсягу виробництва його продукції підприємства та чистого прибутку. Ефективне їх використання в результаті приводить до підвищення ефективності підприємства в цілому та сприяє покращенню його фінансового стану й конкурентоспроможності. Основні засоби займають визначне місце в бізнес-процесах підприємства і потребують подальшого розвитку та дослідження як одного з основних факторів розвитку підприємства.

Список літератури:

1. Ілюк О.В. Корбутяк А.Г. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємствах України: суть та методи [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/61923.doc.htm
2. Крічка Н. М. Методика та організація обліку і аналізу основних засобів / Н. М. Крічка // Економіка і держава. – 2009. – №6. С.73-75.
3. Мазуркевич І. О. Теоретичні аспекти відтворення основних засобів на підприємстві / І. О. Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. С. 53 – 56.
4. Мазуркевич І. О. Особливості відтворення основних засобів на підприємствах у ринкових умовах / І. О.Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. С. 59 – 61.
5. Прокопенко В. І. Продаж основних засобів (основних фондів) / В. І. Прокопенко // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – №9. С.28 – 37.
6. Соломко А. С. Засоби підвищення ефективності використання основних фондів підприємств суднобудівної галузі України в сучасних економічних умовах / А. С. Соломко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 164–174
7. Череп А. В. Ефективність використання основних фондів підприємства / А. В. Череп // Держава та регіони. – 2009. – №6. С. 212 – 215.

Богацкая Н.Н., Стратийчук В.Н.

Винницкий торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА И АНАЛИЗ ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ В БИЗНЕС-ПРОЦЕССАХ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье рассмотрено понятие основных средств, раскрыто содержание и современные методические подходы к оцениванию эффективности их использования. Показаны основные пути совершенствования эффективного использования основных средств.

Ключевые слова: основные средства, эффективность, экстенсивность, интенсивность, фондоотдача.

Bogatska N.M., Stratiychuk V.M.

Vinnitsa Trade and Economic Institute KNTEU

FIXED ASSETS AND ANALYSIS THEIR EFFICIENCY IN BUSINESS-PROCESSES OF THE ENTERPRISE

Summary

The article discusses the concept of fixed assets, disclosed the contents and modern methodological approaches to the estimation of efficiency. It shows the main ways of improving the efficient use of fixed assets.

Key words: fixed assets, efficiency, extensiveness, intensity, capital productivity.